

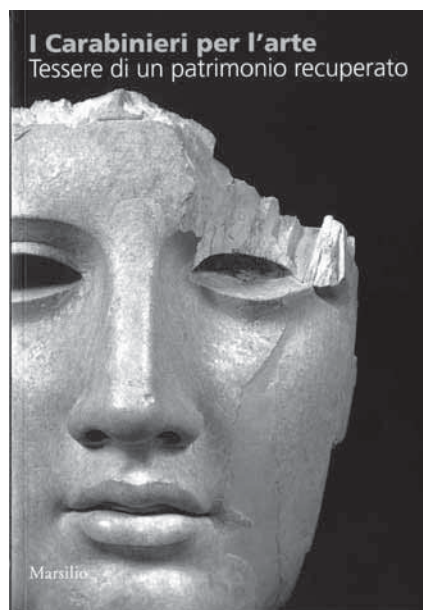
I Carabinieri per l'arte. Tessere di un patrimonio recuperato

Venècia, Ca' d'Oro, 23 juny - 7 novembre 2010

A cura di PATRIZIA ANDREASI BASSI.

Venezia: Marsilio Editori s.p.a., 2010. 91 p.

Del 23 de juny al 7 de novembre del 2010, es va poder veure, a la Galleria Giorgio Franchetti del palau venecià de la Ca' d'Oro, una exposició singular formada per béns del patrimoni cultural italià espoliats o robats i, posteriorment, recuperats tant a Itàlia com a l'estranger. L'exposició, presentada anteriorment a Nàpols, Roma i Florència, volia commemorar i il·lustrar els quaranta anys d'activitat del Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale italià, creat el 1969. Si haguéssim de fer cas, exclusivament, del títol de l'exposició o bé de les cobertes del seu catàleg, escauria poc aquí de fer-ne algun comen-

tari. Ara bé, tant els béns exposats com el contingut del llibre fan que aquest comentari pugui ser interessant perquè el patrimoni documental hi és força ben representat.

L'extraordinària importància i riquesa del patrimoni cultural moble italià ha determinat que ocupi, des de fa generacions, un lloc primicer dins el comerç europeu i internacional d'antiguitats. Ja als segles XVIII i XIX, els joves britànics més benestants que feien el *grand tour* europeu, corol·lari dels seus estudis, solien tornar a casa carregats d'objectes i de llibres antics comprats a Itàlia. Per això mateix, encara ara és tan quotidià de trobar a la venda, a Londres especialment, munió de llibres i de manuscrits italians antics. També es pot fer avinent, entre nosaltres, l'exemple del Caravaggio del monestir de Montserrat que el P. Bonaventura Ubach tan intel·ligentment comprà a Roma l'any 1915. I la introducció del patrimoni documental -que és aquí sobre el que més escau de parlar- al mercat italià d'antiguitats dista molt de ser secundària, com ho palesa un cas tan actual i excepcional com el de l'arxiu de Giorgio Vasari (1511-74), a Arezzo, de propietat privada i posat a la venda.

Aquest rerefons de riquesa patrimonial i d'activitat comercial intensa, inevitablement són un marc idoni perquè, més enllà de les transaccions legítimes i fetes amb plena legalitat, tant l'espoli com el robatori siguin un problema de debò greu. L'exposició i el seu catàleg ho palesen a bastament, i també permeten adonar-se de la dimensió qualitativa que arriben a assolir.

El discurs de l'exposició era organitzat en tres seccions. Les dues primeres foren dedicades a obres d'art i, preferentment, a escultura i ceràmica de l'Antiguitat clàssica. Era la tercera secció, centrada en el patrimoni documental i el bibliogràfic, la que permetia de copsar algunes lliçons pel que fa als arxius. Estalviaré comentaris sobre els béns bibliogràfics provinents de biblioteques, museus i esglésies (folis miniats de cantorals, sobretot). Ara bé, no pas pel que fa a les estampacions antigues pròpies d'arxius. Aquí poden sobtar dos volums de l'*Atlas Maior, sive Cosmographia Blaviana* (Amsterdam, 1662) del conegut cartògraf Joan Blaeu que foren robats a l'Archivio di Stato de Venècia (recuperats el 2006). A més de la importància del centre, cal tenir present que es tracta d'uns llibres no pas petits (cm 54 x 37 x 50), la qual cosa els fa d'una sostracció gens senzilla. A banda d'altres qüestions que hom pot plantejar-se a partir d'aquest cas, l'exemple és tot un senyal pel que fa al patrimoni bibliogràfic significatiu que molts arxius conserven, també al nostre país, sobretot quan es tracta de centres d'una tradició remarcable. El mercat del patrimoni bibliogràfic és més arrelat, estès i important econòmicament que no pas el documental, i, des d'aquest punt de vista, els robatoris resulten generalment més lucratiu. Mereixen, per tant,

una atenció no pas secundària per part dels arxiviers, sobretot si es tracta, com en aquest cas, d'estampacions amb uns bons gravats de fàcil comercialització.

La dimensió gràfica del Blaeu és un bon paral·lel de dos documents igualment cartogràfics que figuraven a l'exposició: un mapa (cm 68 x 89) i una planta (cm 64 x 90,7) del curs del riu Tevere, de la segona meitat del segle XVIII, totes dues aquarel·les damunt paper. En aquest cas es tracta de documents de l'Archivio di Stato de Roma (recuperats el 2007), és a dir, també un arxiu important institucionalment, on els robatoris hom pot pensar que han de resultar ben difícils de portar a terme. La sostracció de documents de caràcter més local la il·lustrava un privilegi de pergami (19 folis) de Felip I d'Aragó a la ciutat de Cava de Tirreni, de l'any 1588 (recuperat el 2009).

El conjunt més espectacular, de tota manera, era el format per 55 cartes d'artistes italians dels segles XIX i XX provinents de l'arxiu de la Società delle Belle Arti-Circolo degli Artisti de Florència, entre les quals n'hi havia, per exemple, una de De Chirico del 1922 en la qual feia referència a diverses obres seves. Aquest aplec de correspondència fa concloure, amb raó, a Patrizia Andreasi Bassi que "rubare lettere e missive da faldoni conservati in un archivio non è poi così complicato e sarà semplice rivenderle sul mercato antiquario", quan es tracta de personalitats importants del món de l'art, la cultura o bé de la cosa pública (l'exposició també contenia una lletra de Garibaldi).

En els textos de presentació del catàleg que no són estrictament protocol·laris s'apunten problemes com és ara la nul·la o sovint massa lacònica descripció dels béns a arxius i biblioteques, la tendència a exagerar la quantitat d'unitats conservades pels centres generadora de confusions o dubtes de pèrdues quan arriba el recompte correcte, la necessitat de revisar periòdicament els fons per tal de detectar 'pèrdues', els documents no localitzats que no són anotats tot seguit 'mancanti' o bé la necessitat de valorar econòmicament el patrimoni conservat pels centres.

Una exposició, ben cert, de lluïment de l'activitat del Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale, però alligadora sobre la dimensió d'un problema real i, als arxius, creixent -també al nostre país- en la mateixa mesura en què els documents i els arxius històrics són més coneguts, posats a l'abast dels ciutadans i valorats en tots els sentits, també econòmicament. També en aquest àmbit, per tant, s'imposa cada vegada més, entre nosaltres, la necessitat d'una actuació de prevenció, de coneixement i de protecció i control especial d'aquells documents que corren més perill arran del seu valor econòmic. L'arxiver català ha de ser ben conscient que una simple lletra de Jujol, Salvat-Papasseit, Picas-

so, Pla o bé tants altres, actualment ben a l'abast de l'investigador -afortunadament- als nostres arxius, mereixen una protecció molt atenta, i també molts altres documents. Només amb aquesta prevenció se'n dificulta la pèrdua i se n'afavoreix la recuperació.

Ramon Planes i Albets